

7. Потапов В. В. Многоуровневая стратегия в лингвистической гендерологии / В. В. Потапов // Вопросы языкознания. – 2002. – № 1. – С. 103–128.

8. Бессонова О. Л. Особливості мовленнєвої поведінки жінок і чоловіків : Матеріал експерименту / О. Л. Бессонова // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2002. – Вип. 8. – С. 25–29.

9. Захарова Ю. М. Інтонаційна організація сучасного англійського мовлення : [навч. посібник] / Ю. М. Захарова. – К. : Вид-во НА СБ України, 2004. – 84 с. 10. Шевченко Т. И. Идентификация мужских и женских голосов в процессе коммуникации / Т. И. Шевченко // Просодия устного текста : сб. науч. трудов. – М. : МГПИИЯ им. М. Тореца, 1987. – Вып. 298. – С. 115–123.

11. Revell J. Listening Advanced / J. Revell, B. Bready. – Oxford : Oxford University Press, 1988. – Cassette 1, 2.

12. Harmer J. The Listening File / J. Harmer, S. Elsworth. – Oxford : Longman Group UK Ltd, 1989. – Cassette.

УДК 398 (477.8) “18” (092)

Циганик М.І.
(Львів, Україна)

ЯКІВ ГОЛОВАЦЬКИЙ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ФІЛАРЕТА КОЛЕССИ

У статті проаналізовано погляди Філарета Колесси на багатогранну, талановиту та значною мірою суперечливу творчу спадщину Якова Головацького у контексті особливостей тенденцій літературного процесу та розвитку фольклористики XIX ст. Акцентовано на позитивних та негативних аспектах діяльності першого професора руської словесності у Львівському університеті, його значення для розвитку української фольклористики. Висвітлено погляди Ф. Колесси щодо значущості фольклорних записів Я. Головацького для української усної словесності. Звернено увагу на особливості використання творчого доробку Я. Головацького у працях Ф. Колесси.

Ключові слова: усна словесність, духовний рух, літературне відродження, фольклорна спадщина, етнографічна діяльність, пісенний матеріал.

В статтє проанализированы взгляды Филарета Колессы на многогранное, талантливое и в значительной степени противоречивое творческое наследие Якова Головацкого в контексте особенностей литературного процесса и развития фольклористики XIX в. Проанализированы оценки Ф. Колессы положительных и негативных аспектов деятельности первого профессора русской словесности во Львовском университете. Представлены взгляды Ф. Колессы на значимость фольклорных записей Я. Головацкого для украинской устной словесности. Обращено внимание на использование фольклорных записей Я. Головацкого в трудах Ф. Колессы.

Ключевые слова: устная словесность, духовное движение, литературное возрождение, фольклорное наследие, этнографическая деятельность, песенный материал.

© Циганик М.І., 2012

In the article the views of Filareta Kolessi are analysed concerning many-sided, talented and to a great extent contradictory creative inheritance of Yakiv Holovats'kyi in the context of tendencies of literary process and his development as a specialist in folklore of the XIXth century. It points out the positive and negative aspects of the activity of the first professor of Russian literature in the Lviv University.

Key words: *verbal literature, spiritual motion, literary revival, folk-lore inheritance, ethnographic activity, song material.*

У своїх фольклористичних студіях Філарет Колесса досить часто звертався до фольклористичної спадщини Я. Головацького, яку аналізував у різних аспектах. Так, розглядаючи у праці “Українська усна словесність” записи, видання і дослідження творів українського фольклору, вчений зазначив, що свою збирацьку працю Я. Головацький розпочав ще в 1830 роках XIX ст. [1: 10], а в розвідці “Огляд українсько-руської народної поезії” назвав його першим збирачем усної словесності в Галичині: “У нас в Галичині перший почав займатися збиранням народних пісень Яков Головацький, а за его приводом Іван Вагилевич і Маркіян Шашкевич, що видав збірку народних пісень у своїй Русалці Дністровій 1837 р.” [2: 267]. Ф. Колесса вважав Я. Головацького першим із галицьких фольклористів, який цілеспрямовано і свідомо записував народні пісні: “Я. Головацький перший український етнограф у Галичині почав систематичне збирання фольклорних матеріалів та постановив у тій цілі, за прикладом Ходаковського, – “іти в народ” і пішки мандрувати по українських селах цілого краю” [3: 61]. Ф. Колесса, зрозуміло, не оминув увагою Зоріана Доленгу-Ходаковського, якого назвав “ентузіастичним проповідником” всебічного вивчення народності, що мав великий вплив не тільки на польських, а й на українських поетів-романтиків і на пробудження етнографічних досліджень в Галичині та Україні [3: 47]. Першим збірником галицьких народних пісень Ф. Колесса вважав видання Вацлава Залеського “Piesni polskie i ruskie ludu galicyjskiego” (1833) [3: 58], яке містило 160 народно-пісенних текстів з мелодіями у фортеп’яновому супроводі [3: 58]. Українськими співробітниками В. Залеського Ф. Колесса називав М. Шашкевича та Г. Ількевича, а відтак цей збірник можна вважати підготованням і вступом до збирацької етнографічної праці “Руської трійці” і згуртованої біля неї групи молодих українців [3: 59].

Як слушно зазначив Ф. Колесса, літературне відродження в Галичині розпочалося з живого зацікавлення народною поезією в гуртку М. Шашкевича, Я. Головацького та І. Вагилевича “Руська трійця” [4: 29 – 30], а “Русалка Дністрова” стала першою книжкою, що його знаменувала [5: 165].

Розглядаючи літературну й фольклорну діяльність М. Шашкевича, Ф. Колесса зробив висновок, що засновник “Руської трійці” дуже цікавився фольклорними виданнями, зокрема збірниками М. Цертелева, М. Максимовича, І. Срезневського, що “спонукало М. Шашкевича і товаришів: Я. Головацького, І. Вагилевича, Г. Ількевича й інших, до того, що вони розвинули живу етнографічну діяльність, почали записувати українські народні пісні, перекази, прислів’я та уже в 1834 році виголовили значну збірку матеріалів, яка після заборони альманаху “Зоря” появилася щойно в 1837 року в Будимі п. з. «Русалка Дністрова»” [3: 60]. Дослідник доречно зазначав, що зібраний у “Русалці” пісенний матеріал вказував на цілу групу записувачів, до якої, окрім М. Шашкевича, Я. Головацького та І. Вагилевича, увійшли Г. Ількевич, М. Кульчицький, І. Білінський, А. Шашкевич [3: 60].

Для глибокого дослідження діяльності “Руської трійці” Ф. Колесса спирався на праці М. Возняка, котрий вказав, що члени гуртка “за прикладом З. Ходаковського вчисляли до своєї програми збирання відомостей про старі рукописи, грамоти-стародруки, написи, старі образи, замки й городища, назви сіл, присілків, урочищ, рік, потоків, озер, гір, старі перекази, описи рокових празників, обрядів та зв’язаних з ними вірувань і пісень, етнографічні описи життя й побуту людности, збирання відомостей з обсягу краєзнавства й статистики” [6: 10].

Щодо “Русалки Дністрової”, то Ф. Колесса вважав її важливою тим, що “крім вибраних баладових пісень з історичною закраскою та обрядових пісень – колядок, гаївок і весільних, [там] містились уперше три народні пісні, знайдені у старих рукописах з початку й середини XVIII ст., між ними історичну пісню про здобуття Варни козаками” [3: 60]. За словами дослідника, “збірка «Русалки» робить враження дбайливого і вірного запису (крім одної, очевидячки, підправленої пісні, [в якій ідеться про те, що] брат запродає сестру турчинові). Віршований розмір всюди старанно видержаний – це знак, що збирачі записували тексти до співу, а не з диктування” [3: 60]. Недоліком збірки Ф. Колесса вважав те, що збирачі пішли за тогочасним звичаєм і не позначили місця запису, проте вважав, що “вони добре відрізняли широко народні пісні від книжних складань, яких не помістили у своїй, незважаючи на приклад Вацлава з Олеська” [3: 61].

Висвітлюючи постать Я. Головацького у нещодавно опублікованій праці “Історія української етнографії”, Ф. Колесса подав не лише біографічні дані члена “Руської трійці”, а й зазначив, що збирацька діяльність Я. Головацького припадає переважно на 1830-ті рр. і належить, як і в М. Шашкевича, до романтичної доби української етнографії, що свідчить про її позитивні якості та недоліки.

Розглядаючи різні аспекти фольклористичної діяльності Я. Головацького, Ф. Колесса докладно проаналізував дві мандрівки цього фольклориста. Як відомо, перша тритижнева етнографічна мандрівка 1833 року проходила Подністров’ям, Покуттям, західною Буковиною, Поділлям, Опіллям, тобто теперішніми Львівською, Івано-Франківською, Чернівецькою і Тернопільською областями, а фольклористична експедиція 1839 року – українським Закарпаттям [3: 62]: тоді Яків Головацький півтора місяці мандрував південно-східною Галичиною, перейшов Чорногору і спустився вниз з її іншого боку, змірявши ногами Буковину поблизу Карпат аж до Ужгорода і знову повернувся на північ до Перемишля, а звідти відправився до Львова.

Ф. Колесса відзначив, що порівняно з іншими членами “Руської трійці”, Я. Головацький мав досить широке коло знайомств: “він пізнав особисто І. Срезневського в часі його переїзду через Львів в повороті з подорожі по слов’янських краях в 1840 р., увійшов у зв’язки з О. Бодянським, П. Кіреєвським та М. Погодіним, що прислали йому російські видання” [3: 62]. Особливо важливою Ф. Колесса вважав переписку Я. Головацького з О. Бодянським, який з 1845 р. почав допомагати йому у виданні монументального збірника “Народные песни Галицкой и Угорской Руси” [3: 62], матеріал до якого Я. Головацький призбирав переважно ще в 1830-х р. [3: 62]

Ф. Колесса високо оцінив величезний пісенний матеріал, який Я. Головацький зібрав ще замолоду, водночас шкодуючи, що в Галичині збиранням народознавчих творів після Я. Головацького знайшлося дуже невелике коло людей (Гнат Галька, Щасний Соломон) [5: 165]. У той же час записування народної творчості на Закарпатті, що почалося із записів Я.

Головацького в 1830-х роках, за словами Ф. Колесси, спричинило появи цілої низки цінних збірників Г. Воллана, М. Вралея, І. Верхратського, І. Панькевича та інших [5: 170].

Ф. Колесса критично поставився до того, що Я. Головацький подекуди виправляв текст та стягував два варіанти в один, намагаючись тим самим реконструювати первісний, на його думку, текст пісні, відтак подаючи власний комбінований твір, який насправді ніколи не існував у народній традиції [4, с. 62]. Ф. Колесса вважав, що науковець не може робити жодних змін у такі твори, бо це суперечить вимогам етнографічної науки [3: 62]. Водночас Ф. Колесса був проти, щоб такі видання безпідставно критикувати, адже кожен окремих випадок такого редагування треба підтверджувати фактами, а саме докладним перевірянням рукописів Я. Головацького і його співробітників [3: 63].

Ще однією хвибою збірника “Народные песни Галицкой и Угорской Руси” Я. Головацького, на думку Ф. Колесси, було те, що наявне там упорядкування пісенного матеріалу проведено незадовільно, без певної наукової системи: “Буває й таке, що одна група обіймає пісні дуже різноманітного змісту, або навпаки: однорідний матеріал, напр.: балади, лірично-побутові, любовні пісні знаходимо розкинені в різних групах” [3: 63]. За словами дослідника, лише обрядові пісні зібрано разом та згруповано за приналежністю до поодиноких обрядових циклів [3: 63], а тому в давніх записах Я. Головацького, І. Вагилевича, Й. Лозинського збережена повнота і свіжість обрядової пісні [7: 35]. Позитивним у збірнику Я. Головацького, на думку Ф. Колесси, було те, що пісні “образованного сословия” укладено в окрему групу. Отже, фольклорист розмежував літературні пісні та пісні власне народні, що вигідно вирізняє “Народные песни Галицкой и Угорской Руси” від збірника В. Зелеського [3: 63].

На жаль, видання Я. Головацького не мало належного розголосу. Український фольклорист М. Сумцов писав: “Сборник Головацакого у нас еще мало известен, и редко кто им пользуется, несмотря на громадное обилие заключающагося материала. Чаще всего в трудах новейших этнографов собирателей можно найти ссылки на Чубинскаго, Рудченка и Драгоманова. Вообще, связь новейшей этнографии с прежней весьма незначительна. Материал собирается, а часто и издается, особенно часто в польских этнографических изданиях, без оглядки назад, без справок, что было уже ранее собрано и издано” [8: 2].

Ф. Колесса виявився одним із тих небагатьох дослідників, хто належно оцінив багатство зібраного матеріалу збірника Я. Головацького “Народные песни Галицкой и Угорской Руси”. Як і Філарет Колесса, так і його брат Іван, використовували збірку Я. Головацького у своїй роботі. Так, у розвідці “Народні пісні з Галицької Лемківщини. Тексти і мелодії” [9] Ф. Колесса покладається не лише на видання М. Драгоманова, П. Чубинського, М. Максимовича, чи польських фольклористів О. Кольберга, Жеготи Паулі, В. Запа, В. Зелеського, а й на свого земляка і попередника Я. Головацького. Такого самого принципу дотримувався й І. Колесса у своїй роботі “Галицько-руські пісні з мелодіями, зібрані в с. Ходовичах” [3].

Розглядаючи наукову діяльність Я. Головацького як етнографа, Ф. Колесса зазначив, що в 1841 – 1843 рр. той опублікував “гарні етнографічні нариси про Галицьку і Угорську Русь, як підсумок помічень, зібраних в часі його етнографічних екскурсій” [3: 64]. Дослідник не оминув своєю увагою й видання Якова й Івана Головацьких “Вінок русинам на обжинки”, а розглядаючи розвідку Я. Головацького про сербські народні пісні, зазначив, що той перший з українських фольклористів заговорив про віршовану форму українських народних пісень [3: 64]. Розглядаючи статтю Я. Головацького “Поділ часу

у Русинів”, Ф. Колесса вказав на її причинковий характер у справі видання народного календаря, на схожість до статті Г. Ількевича про забобони та народні вірування, а також самого Я. Головацького про ворожіння [3: 64]. Дещо згодом дослідник ще раз звернув увагу на розвідку Я. Головацького “Вороження у русинів”, відзначивши цінність зібраного матеріалу, адже в ній “говориться про «нечисту силу», «данне», ворожитів і відьми та подано деякі замовляння і заговори, а закінчується записами кількох казок і анекдотів, які зібрав Я. Балагур” [3: 66], тобто Я. Головацький.

Цікавився Ф. Колесса і рукописами Я. Головацького, зокрема його нарисами про усну словесність, які той готував до друку у журналі “Пчола галицька”, що мав вийти 1848 р. [3: 64]. Ф. Колесса зазначив, що у цих нарисах Я. Головацький “обмежувався до дуже загальних і поверхневих помічень про старовину і оригінальність творів усної словесності, про їх вагу для пізнання народності” [3: 64].

Ф. Колесса був широко обізнаний з усією науковою діяльністю Я. Головацького, а тому у розвідці “Про віршовану форму поезій Маркіяна Шашкевича” використовував його думки про ритмічну будову українських народних пісень. Ф. Колесса заважав, що Я. Головацький у передмові до сербських народних пісень слушно вказав, що “розмір пісень наших не на гласодаренію оснований, але як у чеській і сербській поезії, на природженій питомості согласних” [10: 360 – 361].

Як бачимо, Ф. Колесса неоднозначно оцінював фольклористичну діяльність Я. Головацького. Дослідник підтримав молодечі поривання діяча “Руської трійці”, його напружену працю задля збереження народної творчості та загалом належно оцінив збірку Я. Головацького “Народные песни Галицкой и Угорской Руси”. Ф. Колесса вказав, що Я. Головацький був одним із тих, що своїм багатотомним виданням старався обхопити цілість пісенної традиції [11: 60], вважав його першим з українських фольклористів у Галичині, хто почав систематичне збирання народнопоетичних матеріалів, співпрацював з відомими українськими і слов’янськими фольклористами, вказав на те, що серед інших членів “Руської трійці” він був чи не єдиним, хто цікавився прозовими творами усної словесності. Суттєвими недоліками фольклористичної й етнографічної діяльності Я. Головацького Ф. Колесса вважав недостатній рівень наукового опрацювання зібраного матеріалу, а також прагнення фольклориста виправляти й змінювати фольклорні тексти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колесса Ф. Українська усна словесність. – Львів, 1938. – 645 с.
2. Колесса Ф. Огляд українсько-руської народної поезії. – Львів, 1906. // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Вип. 47, 2006 – С. 166–272.
3. Колесса Ф. Історія української етнографії. – К., 2005. – 556 с.
4. Колесса Ф. Про увагу наукових дослідів над усною словесністю // Колесса Ф. Фольклористичні праці. – Київ: Наукова думка, 1970. – С. 29-30.
5. Колесса Ф. Кілька слів про фольклор Західної України // Колесса Ф. М. Фольклористичні праці. — Київ: Наукова думка, 1970. – С. 165.
6. Возняк М. Шашкевич як фольклорист. – Львів, 1911. – 52 с.
7. Колесса Ф. Українська народна пісня в найновішій фазі свого розвитку // Колесса Ф. Фольклористичні праці. – Київ: Наукова думка, 1970. – С. 35.

8. Сумцов М. Современная Малорусская этнография. Ч. I. // Киевская старина – Київ, 1893. – 169 с.

9. Колесса Ф. Народні пісні з Галицької Лемківщини. Тексти і мелодії // Етнографічний збірник. Т. 49-50. – Львів, 1929. – 468с.

10. Колесса Ф. Про віршовану форму поезій Маркіяна Шашкевича // Ф. Колесса. Фольклористичні праці. – Київ: Наукова думка, 1970 – С. 360-361.

11. Колесса Ф. Українська народна пісня на переломі XVII – XVIII вв // Колесса Ф. Фольклористичні праці. – Київ: Наукова думка, 1970. – С. 60.

12. Колесса Ф.М. Балада про дочку-пташку в слов'янській народній поезії // Колесса Ф.М. Фольклористичні праці. — Київ: Наукова думка, 1970. – С. 109-163.

13. Колесса І. Галицько-руські пісні з мелодіями, зібрані в с. Ходовичах // Етнографічний збірник. Т. 11. – Львів, 1902. – 303 с.

14. Колесса Ф. Колядки і щедрівки на Різдво Христове і Богоявлення з додатком пісень старих, воскресних і інших пісень церковних – Львів 1918. – 98 с.

15. Колесса Ф. Українські народні думи – Львів, 1920. – 168 с.

УДК 821.111.0 : 811.111'38

Бехта І.А.
(Львів, Україна)

ДИНАМІКА ВЗАЄМОДІЇ НЕПРЯМОГО МОВЛЕННЯ З ПЕРСПЕКТИВОЮ НАРАТОРА

Стаття присвячена розгляду взаємодії непрямого мовлення і дискурсної зони наратора з позицій комунікативно-прагматичного підходу його репрезентації в англомовному тексті постмодерну. Здійснюється аналіз непрямого мовлення як способу репродукції дискурсної зони персонажа у текстову фактуру твору.

Ключові слова: *непряме мовлення, наратор, вербальна репрезентація, дискурсна зона наратора, дискурсна зона персонажа.*

Статья посвящена рассмотрению взаимодействия непрямого речи и дискурсной зоны наратора с позиций коммуникативно-прагматического подхода его репрезентации в англоязычном тексте постмодерна. Проведено анализ непрямого речи как способа репродукции дискурсной зоны персонажа в текстовую фактуру произведения.

Ключевые слова: *непрямая речь, наратор, вербальная репрезентация, дискурсная зона наратора, дискурсная зона персонажа.*

The article deals with interaction of indirect speech and discourse zone of the narrator from the position of communicative and pragmatic approach to its representation in the English text of postmodern art trend. The author has performed the analysis of the indirect speech as a means of reproduction of discourse zone of the character into the texture of the fictional work.

Key words: *indirect speech, narrator, verbal representation, discourse zone of the narrator, discourse zone of the character.*

© Бехта І.А., 2012